

מלחמת חרבות ברזל

תמונת מצב

*26.11.2023

החברה הערבית בישראל בצל המלחמה

צרכים לשעת חירום ומניעת הסלמה במרחבים
המשותפים – מחקרים ונתונים # 5

* הסקירה מציעה תמונת מצב עדכנית¹ כפי שהיא מצטיירת מן המידע המצוי בידנו. לסקירה קודמת הכוללת רקע מורחב ראו [כאן](#), [כאן](#), [כאן](#) ו**כאן**.

האתגר:

מתן מענים ברמת דחיפות מיידית לצד פיתוח כלים להתמודדות עם ההשפעה וההשלכות של המלחמה על יחסי יהודים ערבים בכלל המרחבים, בדגש על המרחבים המשותפים וכן על ערים עם רוב יהודי.

תמונת המצב על בסיס מחקר

אנו מצויים בנקודת זמן קריטית. החברה הישראלית עוברת טראומה קולקטיבית. המצב מחדד שאלות עמוקות על זהות, על "הסיפור שלנו", על הערכים שלנו כיחידים וכחברה. הנרטיב, הסיפור של יחסי יהודים-ערבים, נכתב מחדש בימים אלו. מיום 7.10.2023 יכולים למעשה להיכתב סיפורים שונים המתארים את יחסי יהודים-ערבים.

על-פי הסקר – 91% מהיהודים ו-70% מהערבים העריכו שצפוי סבב אלימות חדש בין יהודים וערבים. תסריט הנרטיב יכול היה להיות שברגעים הקשים ביותר הערבים הישראלים היו חוברים לחמאס ופוגעים ביהודים ובמפעל הציוני. בנרטיב האלטרנטיבי שאנו חוזים בו כעת – יש בינינו מחלוקות, יש הפליה כלפי ערבים, אי שוויון, יש ביניהם המזדהים עם הפלסטינים – אך בכל זאת כולנו "יחד בסירה" הזו. זאת, אפילו חרף מאמץ סיסטמי מצד גורמים בממשלה ללבות את המתחים והאלימות.

לאור כל זאת מתעוררים בקרב כל אחת מן הקבוצות רגשות דומיננטיים המייצרים פוטנציאל להתלקחות, אשר ניתן לחלקן ל-4 תמות עיקריות:

1 פחד וחרדה קיצוניים, בקרב שתי החברות.

2 תחושת "רישוי מוסרי" – כשאנשים חשים בסכנה אישית וקולקטיבית ושהם הקורבנות האולטימטיביים, מתפתח "רישוי מוסרי" נוכח טראומות קולקטיביות קודמות (שואה, נכבה) ומתגבר הסיכון לאלימות בחברה.

3 אי ההבנה האולטימטיבית – רוב היהודים מסבירים שאינם מבינים מדוע הערבים חוששים לצאת מהבית, להתערות בחברה, לפרסם במדיה הדיגיטלית. התפיסה היא: "אם מיישהו צריך לפחד – אלו אנחנו היהודים". היהודים לא מבינים מדוע הערבים אינם מביעים תמיכה מלאה בישראל אלא תמיכה מסויגת. הערבים, לא מבינים מדוע היהודים בכלל

1. תמונת מצב זו מבוססת על דברים שהוצגו במפגש משותף ל-SVF, IATF ו-JFN ביום 26.11.2023. במפגש השתתפו:

- פרופי עירן הלפרין – מייסד ויו"ר שותף, ארגון אקורד
- רון גרליץ – מנכ"ל ארגון אקורד

חושדים בהם כתומכי חמאס. התפיסה היא: "גם אנחנו היינו קורבנות של אירועי 7.10.2023, המנהיגות שלנו יצאה כנגד אירועי 7.10.2023, מדוע עלינו להמשיך ולגנות כדי להוכיח את עמדתנו הזו?". מצד אחד יש קונצנזוס בכל אחת מן החברות שהחברה אליה הם משתייכים לא תפגע באחרת, אך 50% בכל קבוצה מאמינים שהקבוצה האחרת תיטה לפגוע בקבוצת השתייכות.

4 ההפקרה – כשיש מתחים וקונפליקטים בין קבוצות בחברה יש נטייה לפנות למוסדות – למשטרה, לממשלה ולמנהיגות באופן כללי "לנהל" את האווירה המתוחה. בישראל, במהלך 12 החודשים האחרונים, ובחודשיים האחרונים לאחר פרוץ המלחמה בפרט, יש חוסר אמון בממשלה ובמוסדות. תחושת ההפקרה שנוצרה מעוררת את הדחף להגנה עצמית ובהתאם את הסיכון להתפרצות אלימות בין החברות.

הפרספקטיבה של יהודים

רמת חרדה ופחד אישיים וקולקטיביים קיצוניים, באופן שהחברה היהודית במדינת ישראל לא חוותה בעבר. חשש קיומי של ממש. מתפתחות רמות גבוהות של שנאה ועוינות כלפי מי שנחשב המקור לסיכון, ללא הבחנה בין ניואנסים, באופן שמגביר את הלגיטימציה לאלימות כלפי מושאי השנאה והעוינות. נדמה שיש דבר אחד שיהודים מבקשים מהערבים בישראל: להחליט בעת הקריטית הזו – "האם הם איתם או נגדם".

הפרספקטיבה של ערבים

ממילא מצויים במצב זהותי מורכב. חשים שהם קורבנות של ההתקפה של חמאס משום שערבים נרצחו, נחטפו וגם סייעו במאבק נגד המחבלים. רבים חשים שאין להם למי לפנות, חלק שואלים עצמם "מי יעזור להם אם יהודים ישראלים יתקפו אותם כאשר ממשלת הימין הנוכחית מעודדת אלימות כזו?". כלומר, לצד היותם קורבנות של מתקפת חמאס לכל דבר ועניין, הם גם קורבנות של עמדות התוקפנות הישראלית. סטודנטים ערבים חוששים לחזור לקמפוסים ורבים סבורים שלא יעשו זאת.

באותה העת, רבים מן הערבים, בעיקר בדור הצעיר, חווים אתגרים של זהות. הם חווים קושי בהחזקת זהות ישראלית מצד אחד ופלסטינית מצד שני – כאשר חמאס פועלים כפלסטינים וישראל מנהלת מלחמה מרובת נפגעים פלסטינים חפים מפשע. כך בפרט לאור העובדה שאפילו הבעת אמפתיה עם האזרחים בעזה נתפסת כבלתי לגיטימית, גם כאשר הם בני משפחה של ממש עבור חלק מהערבים בישראל.

הערבים מבקשים מהיהודים בימים אלו – לדעת האם האזרחות שלהם כאן מוגנת אפילו במצב הקשה הזה, ללא שום תנאים מוקדמים.

כיצד עשויות להשתנות העמדות עם התמשכות המלחמה?

ניתן לשאוב **עידוד** מהעובדה שאנשים מרגישים שתסריט האימה הגרוע ביותר בהקשר היהודי ערבי בישראל לא מתממש. רמות החרדה גם הן יורדות מעט לאורך השבועות. כך שבמובנים אלו "יש מקום למעט אופטימיות".

סוגיה **מאתגרת** במיוחד: יהודים וערבים בישראל נחשפים למציאויות מאוד שונות. היהודים כמעט לא נחשפים להרס ולסבל בעזה, ואילו הערבים צופים בערוצים זרים (בהם אל ג'זירה) ורואים את הסבל וההרס בעזה כל הזמן. הפער הזה עשוי ליצור מתח רב.

האתגר המיידי – במרחבים המשותפים. קיים פוטנציאל להיערך באופן קונסטרוקטיבי לעתיד. בהיבט התקשורת, ישנם חמישה מרכיבים הדורשים תשומת לב:

◀ להודות ולהכיר במצב הפסיכולוגי הנוכחי, שהוא שונה ומורכב יותר מבעבר.

◀ להכיר ולתת לגיטימציה לפחד ולחרדה ההדדיים; אך לא לתת להם "להשתלט". להיאחז בקשרים העמוקים שכבר הושגו במרחבים המשותפים (כגון מקומות עבודה).

◀ תיקון התפיסות המוטעות – אם למשל יהודים יאמינו שרוב הערבים בישראל לא תומכים בחמאס ולא נוטים לאלימות בעת הזו, הדבר ירגיע את הרוחות.

- ◀ עיצוב נורמות חדשות – רבים מקרב המנהיגות הערבית מוקיעים ומגנים את החמאס ומעשיו; יש לוודא שיהודים וערבים כאחד שומעים את המסרים הללו ומפנימים אותם. חלק מן המנהיגות היהודית דואגת להזכיר שהערבים בישראל הם חלק בלתי נפרד מן החברה בישראל.
- ◀ אם רוצים לספר "סיפור הצלחה" בקונטקסט של יחסי יהודים ערבים בישראל נוכח המלחמה, יש להתחיל לספרו כבר כעת – להנכיח את שיתופי הפעולה, את הערבות ההדדית, את העובדה שאין התפרצות של אלימות וכיו"ב.

המציאות בשטח

- יש דרישה רחבה להרחיק ערבים ממרחבים יהודיים; ערבים עצמם נמנעים מלהיכנס למרחבים משותפים; יש חוסר סבילות לביטויים פוליטיים של ערבים, כולל הבעת אמפתיה כלפי אזרחים עזתיים המצויים בסבל; יש אי סבילות גוברת לזהות הפלסטינית של ערבים בישראל; יש סכנה ממשית להתדרדרות לאלימות.
- הפילנתרופיה ממשיכה לפעול על בסיס התשתית שנבנתה בעשור האחרון למניעת אלימות, כאשר לפעילותה שלוש מטרות מרכזיות:
- ◀ להמשיך במאמצים למניעת אלימות.
 - ◀ המשך פעילות במרחבים המשותפים באופן הוגן כלפי ערבי ישראל.
 - ◀ לעצב תפיסות ועמדות בקרב יהודים וערבים אודות יחסי יהודים וערבים באופן חיובי. הדבר חשוב לא רק במרחבים המשותפים, אלא גם במרחבים הנפרדים – במדיה הנפרדת, הקהילות הנפרדות וכיו"ב.

פעילות אקורד

- ◀ אקורד תומכת בקמפיינים ציבוריים המקדמים את המטרות לעיל.
- ◀ אקורד פועלת במרחבים המשותפים, באקדמיה ובשוק התעסוקה במטרה לספק למנהיגים כלים פרקטיים וקונקרטיים להבנת החששות והמתחים בין יהודים וערבים בעת הזו ולהתמודדות עימם. קיים ביקוש ער וגובר לכלים המוצעים באפיקים השונים של הפעילות של אקורד וארגונים נוספים.
- ◀ אקורד מלווה את הגופים האקדמיים בהכנות לפתיחת שנה"ל, על רקע חשש מרכזי וגורף מהמפגש בין סטודנטים יהודים וערבים בכיתות. נשאלות שאלות רבות – האם לאפשר הצגה של דגלים (ישראלי/פלשתיני)? האם לאפשר נשיאת נשק בקמפוס? ועוד.
- ◀ השקעה במערכת החינוך במטרה לענות לאתגרים הרבים באופן תשתיתי.

מה צופן העתיד?

- תסריט שלילי:** חשש מחודש להתעוררות האלימות בין יהודים וערבים עם סיום המלחמה – על בסיס הקיטוב ותפיסת "האויב מבפנים". בפרט על רקע האפשרות של מתחים פוליטיים.
- תסריט חיובי:** המלחמה תסתיים, לא תהיה הסלמה והמרחבים המשותפים ישמשו כפונקציה של תיקון, שיקום ובניית היחסים. בקונטקסט הני"ל, סבור צוות אקורד כי יש צורך לפעול כנגד הממשלה הנוכחית בהיותה מסיתה כנגד המיעוט הערבי בישראל. בהקשר זה, קיים אתגר ממשי אך גם הזדמנות, משום שמצד אחד ניתן להניח שלאחר האירועים החברה תהיה יותר ניצית, אך מצד שני הציבור בישראל מביע אכזבה, כעס ותסכול רב מהממשלה שהפקירה אותו.
- האם לאירועי הגדה המערבית יש השפעה על עמדות הערבים בישראל? מבלי לייחס לעצמו מומחיות צוות אקורד סבור שרבים חוששים מחזית נוספת בגדה המערבית ושקיים מאמץ סיסטמי מהצד הימני של המפה הפוליטית להביא להסלמה בגדה המערבית. "החדשות הטובות" הן שעלפי הסקרים הימניסטרם היהודי הישראלי" מבין שהציבור היהודי הקיצוני בגדה המערבית הוא חלק מן הסיבה למצב הנוכחי ולמגבלות המדינה ביכולתה לספק הגנה מלאה עבור החברה הישראלית בתוך שטחי הקו הירוק.